

minuit vineis, non de fructibus dici, sed de operibus bonis. In oliva manifeste ænigma aperitur, et dicitur: *Mentietur opus olivæ*. Fructus enim quos afferre debebant, in operibus demonstrantur: mentietur autem opus olivæ, aliud promittentis, et aliud facientis, dicentes ad Moysen: *Omnia quæcumque dixerit Dominus, faciemus* (Exod. xxiv, 7); et nolentes in eum credere, qui a Moysse predicatus est. Campi quoque non faciunt fructum. Considera quod Jerusalem, quæ quondam sita erat in montibus, et montes in circuitu ejus (Ps. cxxiv, 2), et fundamenta ejus in montibus sanctis (Psal. lxxxvi, 4), nunc humilis appellatur atque campestris, quæ non solum homines, id est, rationabilia non alit animalia; sed nec pecora quidem et boves, de quibus et Salomon loquitur in Proverbiis: *Adhæbe curam his quæ in campo sunt regionibus, et attonde herbam, et congrega fenum ut habeas oves ad (a) vescendum*. Boves quoque non erunt in præsepibus: quia ubi plena sunt præsepia, manifesta est fortitudo bovis (Prov. xiv, 4). Bos operarius est: bos Domini sustentans jugum: bos in cuius vestigium qui severit, beatus est. Omnia hæc auferuntur a populo, quia inique egit in Deum Creatorem suum. Quod si volueris (Al. nolueris) diem tribulationis diem consummationis accipere, ad eos referes omnia qui dicunt se esse de Ecclesia, et non habent opera justitiæ. Et ficus, et vinea et oliva, mysterium videlicet Trinitatis, non afferunt in eis fructum suum, et non solum frumenta et escas rationabilia; sed nec cibum quidem habent in campis suis pecorum et jumentorum, et præsepia eorum vacua sunt, et pro excelsis montibus in planis humilibusque versantur.

(Vers. 18, 49.) *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum. Et super excelsa mea deducet me* 668 *victor in Psalmis canentem. LXX: Ego autem in Domino exultabo: gaudebo super Deo salutari [Al. Salvatore] meo, Dominus Deus fortitudo mea, et ponet pedes meos in consummationem: super excelsa imponet me, ut vincam in Cantico ejus. Ficus et vinea et oliva, juxta quod exposui, non facientibus fructum suum, et Judaorum agris non afferentibus cibos, obcisis quoque de ovili peccatoribus, et armentis de præsepibus, postquam audierunt a Domino: *Relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. xxiii 38), populo etiam civitati tradito, et in toto orbe disperso, propheta de populo Judaorum, qui interpretatur *amplexatio* (eo quod amaverit Dominum, et adhaerit ei, illique se junxerit) ex persona apostolorum et populi credentis in Christo loquitur: *Ego vero in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo*. Pro quo LXX transtulerunt (b) τῶν σωτῆρῶν μου, id est, *Salvatore**

(a) Corrigit Victorius ad *vestiendum*: sic enim legitur Græco Prov. 27: τὰ ἐργὰ τῶν οὐρανῶν οὐκ ἔσονται. Vulgata quoque editio, *Sint*, inquit, *agni ad vestimentum suum*. Nostri autem mss. assentiuntur, tantumque ab impressa lectione abluunt, quod habeant le-

meo. Idipsum et Gabriele interpretante: *Et vocabitur Jesus, ipse enim salvabit populum suum* (Matth. ii, 21). Deus Dominus fortitudo mea: nullam enim aliam, nisi in Christo habeo virtutem et cunctas legis justitias, quisquillas computabo. *Et ponet pedes meos quasi cervorum*, ut calcem super aspidem et basiliscum, et quasi puer parvulus mittam manum in foramen, et extraham serpentem, ludamque [Al. Judam] de colubro: *Similis enim est fratruelis meus caprea, aut hinnulo cervorum* (Cant. ii, 9). Et quia ipse est cervus, mihi quoque donavit, ut cervus essem sublimis cornibus, findens ungulas, cibos ruminans, et ad odorem meum serpentes fugans: de quo dicitur in decimo septimo Psalmo: *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa ponet me*. Et in vicesimo octavo: *Vox Domini perferentis cervos*. Ponet ergo pedes meos inter ceteros cervos suos, et ad cælestia perducet me, ut inter angelos canam gloriam Domini, et super terram pacem hominibus bona voluntatis annuntiem. Canam autem victoriam ejus et triumphum et tropæum crucis.

Hoc juxta Hebraicum et (c) quintam editionem, ad tempus Judaicæ eversionis, et ad adventum Domini cuncta referamus. Si autem voluerimus de consummatione 669 mundi accipere, sic exponendum est: quomodo in Exodo (Cap. ix) quando percussa est Ægyptus, et percussit Deus vineas eorum, et ficus eorum, et occidit primitiva hominum, et jumentorum in grandine, et Ægyptias fruges, bruchos, locustaque consumpsit: ficus in Ægypto non attulit fructum, nec erant geminina in vineis eorum, mentiebatur (sicubi tamen poterat reperiri in Ægypto, opus olivæ, et campi eorum non dabant escas [Al. fructum]: et deciebant, eo quod non haberent cibos pecora eorum, et non erant boves in præsepibus. Populus autem Israel exultabat in Domino, et gaudebat in Deo salutari suo: sic in consummatione mundi, quando, multiplicata iniquitate, refrixerit charitas [Matth. xxiv], et ficus non attulerit fructus, et vinea non habuerit uvas, et mentitum fuerit opus olivæ, et campi non germinaverint cibos, et cætera quæ sequuntur: tunc quicumque 670 justus et electione Dei dignus fuerit inventus, loquetur exultans. *Ego autem in Domino exultabo, gaudebo in Deo salutari meo, Dominus fortitudo mea*. Et quasi positus a Deo super consummationem seculi, ut postea ad superiora conscendat, et a Deo educatur ad summum, dicit: *Et ponet pedes meos in consummationem, super excelsa imponet me*: ut cum ab ἀνωθεν Ἰησοῦ, qui primus in agone supervivit, præmium fuerit cantantibus positum: ego vincam in carmine ejus, et manus meæ component citharam, et psalterium, et omne organorum genus, scribamque panegyricum triumphanti. Et qui in prin-

gunt pro *habeas*: scilicet, oves ad vescendum habent, recto utriusque sensu.

(b) Græca verba, τῶν σωτῆρῶν μου, et, id est, in Reg. mss. non sunt.

(c) Reg. mss. et unam editionem, ut ad tempus, etc.

capio locutus sum: *Usquequo clamabo, et non exaudiss? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? et de justitia ejus judicioque causatus sum*: postea

A laudabo æquitatem ejus, et cantores ceteros meo carmine superabo.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

COMMENTARIORUM

IN

SOPHONIAM PROPHETAM

LIBER UNUS.

PROLOGUS.

671-672 Antequam Sophoniam aggrediar, qui nonus est in ordine duodecim prophetarum, respondendum videtur his qui me irridendum estimant, quod [Al. quomodo] omissis viris, ad vos scribam potissimum, o Paula et Eustochium. Qui si scirent Oldam, viris laentibus, prophetaesse, et Deboram judicem pariter propheten, hostes Israel, Barac timento, superasse [Judic. iv]: et Judith et Esther, in typo Ecclesie, et occidisse adversarios, et periturum Israel de periculo liberasse: (a) nunquam post tergum meum manum curvarent in ciconiam. Tuo de Anna et Elisabeth, et cæteris sanctis mulieribus, quarum velut siderum igniculos, clarum Marie lumen abscondit. Ad gentiles feminas veniam, ut et apud seculi philosophos videant animorum differentias quæri solere, non corporum. Plato inducit Aspasiam disputantem: Sappho cum Pindaro scribitur, et Alcæo: Themista inter sapientissimos Græciæ philosophatur: Corneliæ Græcorum, id est, vestram, tota Romanæ urbis turba miratur: Carneades eloquentissimus philosophorum, acutissimus rhetorum, qui apud consulares viros et in Academia plausus excitare consueverat, 673-674 non erubuit in privata domo, audiente matrona, de philosophia disputare. Quid referam Catonis filiam, Bruti conjugem, cujus virtus facit ne patris maritque constantiam tantopere miremur? Plena est historia tam Græca quam Latina virtutibus femina-

rum, et quæ integros libros flagitent [Al. flagitet]. Mihi tantum, quia aliud operis incumbit, in fine prologi dixisse sufficiat, Dominum resurgentem primum apparuisse mulieribus [Mat. xxviii, et Luc.], et apostolorum illas fuisse apostolas, ut erubescerent viri non querere, quem jam fragilior sexus invenerat.

(Cap. I. — Vers. 1.) 673 *Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi*, (b) *filii Godoliz, filii Amartz, filii Ezechie; in diebus Josæ, filii Ammon regis Juda. LXX similiter. Trudunt Hebræi ejuscumque prophete pater aut avus ponatur in titulo, ipsos quoque probatas fuisse. Unde et Amos (c) unus de duodecim prophetis, qui dixerat: Non sum propheta, nec filius prophete: sed pastor caprarum, vellicans sycamina* (Amos vii, 14), patris nomen in titulo non habet. Hoc si verum est, Sophonias propheta, quem nunc conatur exponere, (d) nomine, ut ita dicam, propheticæ, et gloriosa majorum suorum stirpe generatus est; habuit enim patrem Chusi, avum Godoliam, proavum Amariam, atavum Ezechiam: et talem quadrigam ipse velut extremum auriga complevit. Nomen Sophoniam alii *speculam*, alii *arcanum Domini* transtulerunt. Sive igitur specula, (e) sive absconditum Domini interpretetur, utrumque prophete convenit. Dicitur enim et ad Ezechiel: *Fili hominis, speculatorem te possi domui Israel* (Ezech. iiii, 17). Et in alio loco: *Non*

Ex Persii Satira:

O Jane, a tergo, quem nulla ciconia pinsit, etc.

(b) Peccat Martian. qui verba, *filii Godoliz*, quæ præferunt libri omnes, supine satis prætermittit.

(c) Reg. mss., *Amos unus de duodecim*, et consequenter, *non habere*. Pro non sum, quoque ponit, non erant.

(d) Perme rectius habet Reg. mss. *canone* pro nomine: pessime autem Martian. legerat cum addito, *qui nomine*.

(e) Intersevit idem mss., *sive arcanum*.

(a) Huic simile est quod legitur apud Persium Satira 1. Janum nullo ciconia pinsit a tergo. Id est nemo digitis dextere manus in unum collectis ad instar rostri ciconiarum, fidel. Manum itaque curvare post tergum in ciconiam, idem est, ni fallor, ac ridere aliquem digito sine manu curvata ad instar colli ciconiarum. In uno codice ms. S. Germani nostri a Præti legitur *manum mitteret in ciconiam*. Mart. — Irrendi modum, quem et Epist. 125 ad Rusticum, num. 18, notat: *si subito respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colli curvari, aut, etc.*

faciet Dominus quidquam, nisi revelaverit disciplinam suam servis suis prophetis. Et noni Psalmi titulus, pro absconditis filii interpretatur. Iste ergo propheta, qui erat in specula et in sublimibus constitutus, et noverat mysteria Domini, filius erat Chusi (qui interpretatur humilitas, vel *Ethiops meus*, de quo postea tractabimus), habebat quoque avum *Codoliam*, qui dicitur *magnitudo Domini*, et proavum *Amariam*, qui et ipse vertitur in *sermone Domini*: et atavum *Ezechiam*, qui sonat *fortitudinem Domini*. De fortitudine itaque Domini, natus est sermo Domini, et de sermone Domini nata est magnitudo Domini, et de magnitudine Domini nata est humilitas. **674** ut cum pervenerit aliquis ad perfectum, dicat: *Non sum dignus vocari apostolus* (1 Cor. ix). Et illud in Psalmis: *Dominus, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei* (Ps. cxxx, 4). Hucusque quasi prono lapsus, et per plana currentes, in eo quod *Chusi* etiam *Ethiops meus* interpretatur, impingimus. Nam post tantas virtutes quomodo nomen *Ethiops* sonare poterit in laudem? Et siquidem Scriptura dixisset *Chus*, id est, *Ethiops*, videtur indissolubilis questio; *Chus* quippe natus est de Cham. Sed in eo quod ait, *Chusi*, hoc est, *Ethiops meus*, videtur sonare mysterium: quod ille qui quondam *Ethiops* fuerat, versus in penitentiam (secundum illud quod dicitur: *Ethiopia praevenit manus ejus Deo* (Jer. lxxviii, 32). Et in alio loco (Ps. lxxi, 9): *In conspectu ejus procedent Ethiopes*) dicit cum sponsa in Cantico canticorum: *Nigra sum, sed [Al. et] speciosa filia Jerusalem* (Cant. i, 4). Legimus et in Jeremia Abdimelec eunuchum *Ethiopen* placuisse Deo (Jer. xxxviii): et in Actis apostolorum *Ethiopen* eunuchum reginæ Candacis tantum habuisse studium Scripturarum et Legis Dei, ut in vehiculo legeret: et ad adorandum Dominum in Templo ejus veniret Jerusalem (Act. viii, 9). Unde talis fides digno præmio coronatur, et mittitur ad eum Philippus evangelista, statimque docetur, credit, baptizatur, et salvus est. Et non solum eunuchus, sed cum additamento viri ponitur, eunuchus vir *Ethiops*. Quia enim eunuchus erat Christi, et se eunuchizaverat propter regnum caelorum, propterea viri vocabulum non amisit. Recte quoque Sophonias quasi filius Chusi, id est, *Ethiops*, in consequentibus libris de penitentia scribit *Ethiopum*: *Trans fluminem, inquit, Ethiopix, inde deferent hostias mihi*. Hæc de genealogia Sophonias, **675** qui prophetavit in diebus Josie. Quomodo autem dicitur *Ethias* hi qui ab eo illuminati sunt: ita et dies Josie qui se leverat ad Dominum (quia Jo-

(a) Contra fidem omnium exemplarium mss. Erasmi et Marianus Hebraicum nomen אָמון *Amon*, pro Greco ἐπιόνομα, nobis obtrudunt, tollentes pulcherrimam Hieronymi sententiam qua statuit Manassen regem postquam penitentiam filium vocasse *Amon*, propter fidem per quam Deo credidit. Vocavit igitur filium cognomine suo *fides*, hoc est, *Eponymon*: quia Hebraice *Amon*, sive *Amonna* fides dicitur, ut idem Hieronymus interpretatur. Marr.

stias interpretatur *elevatio Domini*) et fuit vir justus, et de laudibus ejus, Regnorum quoque et Paralipomenon scribit historia (IV Reg. xxiii, et II Paral. xxxiv). Et habuit patrem Ammon, avum Manassen (IV Reg. xxi). Legimus, Manassen post multa scelera, et post captivitatem in Babylone, egisse penitentiam, et ad meliora conversum Domini misericordiam consecutum. (a) Unde et fidei suæ, per quam crederet Deo, filium vocavit ἐπιόνομα, id est, *Ammon*: siquidem AMMON (אָמון) *fides* interpretatur. Simulque considera, quod nequaquam ut supra reges decem tribuum, id est, reges Israel ponantur; sed reges tantum Judæ. Jam enim decem tribus ab Assyriis sub rege Ezechia patre Manasse deducte fuerant in captivitatem (IV Reg. 17). Hoc in promio et in titulo Sophonia generacionis et temporis. Nunc videamus quid ipsa quoque propheta contineat.

(Vers. 2, 3.) *Congregans congregabo omnia a facie terræ, dicit Dominus, congregans hominem et pecus, congregans volatiles cæli, et pisces maris; et ruinæ impiorum erunt, et disperdam homines a facie terræ, dicit Dominus. LXX. Defectione deficiat a facie terræ, dicit Dominus: deficiat homo, et jumenta: deficiat volatilia cæli, et pisces maris — et infirmabuntur impii, et auferam iniquos a facie terræ, dicit Dominus.* (b) Hoc quod posuimus in Septuaginta, et infirmabuntur impii, de Theodotionis translatione additum est: pro quo Symmachus interpretatus est, et (c) *scandalata cum impiis, ut subaudiatur, congregabuntur, sive deficiant*: Quinta autem editio, et infirmas cum impiis deficiet. Debemus ergo, consuetudinem nostram sequentes, primum historiam texere, et postea de sublimioribus disputare. Extremum quippe regnum duarum tribuum, quæ vocabantur Juda et Benjamin, sub Josia fuisse, nulli dubium est. Illo enim interfecto, filii ejus qui postea regnaverunt, et nepotes, non tam regnasse credendi sunt, quam ludibrio habiti fuisse ab Ægyptio rege, et Chaldaeis, et variis captivitatibus, mortibusque cruciati. Quia igitur populus poterat se excusare **676** in rebus malis, et dicere: Nos volumus servire Deo, sed prohibemur a regibus, datur rex justus, quo zelante zelum Domini, et populo nihilominus in idolorum cultu perseverante, justa ire causæ profertur a Domino, et prophetatur de eversione Jerusalem, et captivitate Juda, et victoria Nabuchodonosor. Dicitque Dominus per prophetam: Nequaquam ultra tribuam penitentiam; sed a facie terræ universa consumam: non homo, non jumentum, non volatilis, non pisces maris remanebunt. Iram quippe Domini etiam bruta sentiunt animalia: et

(b) Addunt iidem editores textum ex Hebraico, et *ruinæ impiorum erunt*. Quod in nullo reperitur codice manuscriptorum, superfluo quoque additum, prudens lector intelliget. Marr.

(c) Corrupte nunc ipse Regis, ms. et in *scandalata erunt impiis*: scilicet *et in scandalata erunt impiis*, scripturæ a Symmacho, Barberinensis Hexaplaris codex est auctor.

vastatis urbibus, hominibusque interfectis, solitudinem et raritatem bestiarum quoque fieri et volatilium pisciumque, (a) testis Illyricum [Mss. Illyricus] est, testis Thracia, testis [Al. teste] in quo ortus sum, (b) solum, ubi præter colum et terram et crescentes vepres, et condensa silvarum, cuncta perierunt. Hoc autem, inquit propheta, accidit, quia impiorum fuit nimia multitudo. Corruent itaque impii et disperdentur homines, et erit solitudo super faciem terræ. Sed et de consummatione mundi id ipsum accipere possumus: quod et homines, et pecora, et volatilia, et pisces maris et universa deficiant, et infirmetur impiis, et tollatur iniquitas a facie terræ. Quod si voluerimus et altius aliquid intelligere (propter hoc quod dicitur a Septuaginta, *Defectione deficiat a facie terræ*) (c) et deflectionem in bonam partem accipere juxta illud: *Et deficiens mortuus est Abraham in senectute bona, senex et plenus dierum, et appositus est ad populum suum* (Genes. xxv, 8), et de his quæ de Isaac et Jacob Scriptura refert, videmus quomodo deflectione deficiant a facie terræ, et hoc eos implere præceptum: Qui habentis conversationem in cæli, et in carne, non secundum carnem militantes, eo quod sciant illos qui in carne vivunt, Deo placere non posse, quantum in se est omnia agunt ne sint in carne, sed in spiritu, et a terra recedentes aiunt: *Consucitavit, et considerat nos fecit in cælestibus in Christo* (Rom. viii). Quod si aliquis opposuerit adversum hoc quod in bonam partem accepimus, *defectione deficiat a facie terræ*, illud quod de Ismael scriptum est: **277** *Hi sunt anni vitæ Ismael, centum triginta septem, et deficiens mortuus est, et est appositus ad genus suum* (Gen. xxv, 17): respondebimus ei primum et ipsum Ismael filium esse Abraham, et accepisse dona et partes a patre, secundum mensuram suam: deinde absolute scriptum, *deficiens mortuus est*, et non addi, quod scriptum est de Abraham *in senectute bona, senex et plenus dierum, et appositus est ad populum suum*. Sive de Isaac: *Fuerunt autem dies Isaac quos vixit, anni centum octoginta quinque, et deficiens Isaac mortuus est, et appositus est ad genus suum* (ib. xxxv, 28, 29). Nec non et de Jacob: *Et cessavit Jacob præcipiens filiis suis, et levans pedes super lectum defecit, et appositus est ad populum suum* (Gen. xlix, 32). Ex quo intelligimus aliud esse tantum deficere, et aliud cum

(a) Omnes mss. codices retinent vocem *Illyricus*, sed haud dubie imperitia veterum exscriptorum qui nescierunt *Illyrici* dici *Illyricum* neutro genere, non *Illyricus* masculino, quando pro provincia et regione accipitur. MARTIAN.

(b) Stridon, quod oppidum Dalmatiæ, Pannonique confinium fuit. De hac Hieronymi patria, multa nobis in ejus Vita dicenda sunt.

(c) Addit Regis. ms. *possumus*; sed verius sensus

et pisces maris. Quatuor sunt quæ jubentur deficere, primum homo rationalis, deinde tria quæ subjecta sunt homini, jumenta, et volatilia, et pisces quæ puto et in octavo psalmo ponit: *Insuper et pecora campi: volucres cæli et pisces maris, qui perambulant semitas maris* (Psal. viii, 8). Quod autem primum dixerat, oves et boves universas, quasi præcipua de jumentis separavit, et cum his quæ mansere [Al. remansere] jumenta numerare ea noluit. Deficiat itaque homo, deficiant jumenta, deficiant volatilia cæli, deficiant pisces: et non dixit, deficiant bestiae, deficiant reptilia terræ. Hæ enim non debent deficere, sed perire: verum deficiant ea quæ possunt habere correctionem. Quomodo defecerunt Saræ muliebria, et jubetur Abraham ut audiat quomodoque Sara præceperit (Genes. xviii, xxi). Deficit quis ut homo, si contemnat humana, et non ultra moriatur ut homo, et audiat: *Ego dixi, dii estis* (Ps. lxxvi, 6). Deficit alius ut jumentum, qui ad [Al. in] altiora conscendens [Al. non accusatur sermone prophético: *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentibus insipientibus, et similibus* [Al. assimilatus] factus est illis (Ps. xlviii, 21)]. Deficit quasi **678** volatilis cæli, qui facit sibi penas aquilæ, et revertitur ad domum præceptoris sui dives, et omnem deserens paupertatem (Prov. xxiii). Deficit quasi piscis maris, qui comprehensus agensini Domini, cum bonis piscibus separatur (Matt. xiii). Cum hæc juxta præceptum Domini fuerint tentata, infirmabuntur impii, non habentes tantum roboris quantum prius. Sed et tollentur iniqui, non dicit, occidentur; sed, tollentur, ut ad meliora conversi, de impedita et iniquitate, ad pietatem, justitiamque translati, incipient esse quod ante non fuerant. Hæc secundum tropologiam. Debemus enim et Majorem interpretationem ponere. Jam [Al. Tamen] in lectoris arbitrio erit, utrum severitatem, an clementiam velit sonare quæ dicta sunt.

(Vers. 4 seqq.) *Et extendam manum meam super Judam et super omnes habitatores Jerusalem: et disperdam de loco hoc reliquias Baal, et nomina edituorum cum sacerdotibus, et eos qui adorant super tecta militiam cæli et alorant et jurant in Domino, et jurant in Melchom: et qui avertuntur de post tergum Domini, et qui non quesierunt Dominum nec investigaverunt eum. LXX. Et extendam manum meam super Judam, et super omnes qui habitant Jerusalem: et auferam de loco hoc nomina Baalim, et nomina sacerdotum cum sacerdotibus, et eos qui adorant super tecta militiam cæli, et eos qui jurant in Domino, et jurant in rege suo, et eos qui declinant a Domino, et qui non requirunt Dominum, et qui non retinent Dominum.*

ab inferiore videbimus pendet.

(d) Eroneo sensu, quod et notatum Victorio fuerat negandi particula Martian. tacet. Si enim defecit quis ut homo, cum humana contemnit: et defecit quis ut jumentum, cum ad altiora conscendit: ergo non potest accusari sermone prophético, si defecit esse jumentum. Exponit enim mystice quid sit deficere esse, vel hominem, vel jumentum, vel volatilis, vel piscem. Mss. nostri post Victor. restitunt.

Post impiorum roinas, et iniquorum ablationes a facie terra, consequenter adversus Judam, et adversus Jerusalem ex persona Domini dicitur: *Et extendam manum meam super Judam et super omnes habitatores Jerusalem* (extensio quippe manus gestum percussit ostendit): *et disperdam de loco hoc reliquias Baal*: Non quod secundum LXX nomina Baalim penitus eradenda sint; sed quod (a) iuxta Hebraicorum ceteros ejus e populo qui pauci de cæde hostium remanserant in Juda et Jerusalem, so comminetur auferre. Nomina quoque ædituorum cum sacerdotibus, quia in tantam Judas 679 et Benjamin venerat impietatem, ut in Templo Domini (iuxta quod scribit Ezechiel, et Regnorum quartus liber ostendit) statum Baal, (b) quam imaginem Zeli Dominus vocat, statuerit, et in eodem sanctuario idola et Dominum pariter venerati sint (Ezech. viii). Unde signanter idolorum sacerdotes, non sacerdotes, sed (c) *æditores*, id est, *æditores* vel fanaticos appellavit (IV Reg. x et xvii.) quod Hebraice dicitur *ACCUMMARIM* (הַכּוֹמָרִים). Et *æditores* ergo et sacerdotes quondam Dei, et eos qui in domatibus adorabant militiam cæli, solem et lunam et astra reliqua, et qui jurabant in nomine Domini, et in nomine idoli Ammonitarum Melchom (quod a LXX in *regem* versus est) auferret Dominus de loco Jerusalem, sive disperdet, *אֶת כָּל הַכּוֹמָרִים* enim subauditur. *Et disperdam de loco hoc reliquias Baal, et disperdam nomina ædituorum cum sacerdotibus, et disperdam eos quia do-rant super lecta militiam cæli, et disperdam eos qui adorant et jurant in Domino, et jurant in Melchom, et disperdam eos qui avertuntur, sive declinant de post tergum Domini, et qui non querunt eum, sive non retinent.* Adv-vertuntur autem post (Al. de post) tergum Domini Israel, qui relinquentes cultum ejus jurant in Melchom, et adorant militiam cæli et venerantur Baal idolum Sidoniorum. Hucusque historia sensus expositus est: videamus et anagogem. Propter Dominum qui de tribu Juda ortus est, et propter Jerusalem in qua regnavit Judas, hoc est, Dominus atque Salvator, dicamus quando multiplicata fuerit iniquitas, et refrixerit charitas multorum, et veniente Domino, raris fides apparuerit in terra, intantum ut tententur etiam electi Dei (Math. xxiv, Luc. xviii) tunc ex-

(a) Verba iuxta Hebraicum Regim. ms. ignorat.

(b) Imperite legunt editores ante nos quam imaginem cæli Dominus vocat. Quod falsissimum est, cum idolum Baal Dominus nunquam vocaverit imaginem cæli, sed idolum sive imaginem Zeli (Ezech. viii, 3, v, 8). S. Cyrilli codex mss. retinet quoque vocem idolum hoc loco, quam idolum Zeli Dominus vocat; alii legunt, imaginem. Solo tamen Ezech. viii cap. ex Theodotionis imaginem cæli positum fuisse Mar. — Confer que ad Commentar. in Ezechiel. cap. viii, col. 83, observamus not. a.

(c) Restitutionem hujus loci noluit Erasmus sibi permittere: coniecit vero legendum *ἐπισημασμένους*: Marianus Erasmus audacior, sed non diligentior in lectione manuscriptorum librorum, totum Hieronymi contextum subvertere ausus est et pro Grecis Hebraica verba substituere hoc modo: Unde signanter idolorum sacerdotes, sed *הַכּוֹמָרִים* id est, sacerdotes, sed ædi-

tendere Dominum ad supplicia peccatorum manum suam super Judam, qui sibi videtur nomen Domini confiteri, et super Jerusalem, Ecclesiam quæ ex pace sortita vocabulum est, et auferre de Ecclesia nomina Baalim, quod interpretatur in sublimioribus. Auferet autem Dominus nomina vanæ gloriæ et admirationis falsæ, quæ versantur in Ecclesia, in qua iuxta Jacobum, (d) honoratur annulum aureum habens, et contemnitur pauper, 680 cum ad adventum iudicis et senatoris, et in commune omnium divitum, plebs universa consurgit, et sancto pauperi nestandi quidem intercatervas potentium, et concessionis eorum tribuitur locus; sed et nomina sacerdotum cum sacerdotibus qui frustra sibi applaudunt in episcopali nomine, et in presbyterii dignitate, et non in opere (Jacob. u). Unde signanter non ait, *et opera sacerdotum cum sacerdotibus*, sed, *nomina*: qui tantummodo falsa nomina preferunt dignitatum, et malis operibus sua nomina destrunt, et eos qui adorant super lecta militiam cæli, qui elevantur adversus scientiam Dei; et omne quod geritur in sæculo, fictam sibi scientiam pollicentes, referunt ad ortus stellarum et occubitus, et mathematicorum sequuntur errores, et eos qui adorant Dominum et Melchom, qui sæculo pariter et Domino putant se posse servare, et duobus dominis satisfacere, Deo et mammonæ: qui militantes Christo, obligant se negotiis secularibus, et eandem imaginem offerunt Deo et Caesari, et cum Christi sacerdotes se esse dicant, filios suos consecrant Melchom, id est, regi suo (II Tim. ii). Recte enim habent regem hominem, qui regem Dominum perdidit, et qui per mala opera declinant a Domino, et non requirunt eum, retinent sua peccata fugientem. Si quis autem voluerit iuxta interpretationem nominum Judæ et Jerusalem super anima uniuscujusque hoc ipsum intelligere, non errabit, quod auferat Dominus universa quæ diximus vel in consummatione mundi, vel in singulorum exitu, quando audient: *Sulte, hac nocte auferetur anima tua a te* (Luc. xii). Et extendat manum suam super eum qui Dominum (e) non confitetur, et super eum qui sensum pacis habere jactat, ut auferat atque disperdat de tali Jerusalem omnem superbiam, et falsos in Deum cul-

tuos vel fanaticos appellavit. Quam depravationem nemini condonandam vocat ipse restitutionem contra fidem omnium codicum mss. qui retinent quod nos edidimus. Porro nomen *ἐπισημασμένους* vel *ἐπισημασμένους*; apud Suidam significat *ædituorum*, sive eum qui degit in loco dicit sacerdotibus, enim apud Hieron. in c. vi. Ezechielis et apud eundem Suidam sunt *templa, sacella, delubra et luci*; *ἐπισημασμένους*, quoque dicitur *æditores et loci custos* Mar. — Reponimus ex nostris mss. *ἐπισημασμένους* recte a *ἐπισημασμένους*; minus enim probatur quod Martian. legit, *ἐπισημασμένους*, a *ἐπισημασμένους*, quæ Græca non vox videtur.

(d) Vulgati antea venerant. Mox etiam pro concessionibus retinent concessionis: ms. Regim. inter ceteras, et compressoras.

(e) Idem Regim. ms. absque negandi particula, quod Dominum confletur.

tus, et variorum errores dogmatum, et servitutum A in Deum pariter et mundum, et per quotidiana peccata, aversionem a Domino et neglectum in Deum. (Vers. 7.) *Silete a facie Domini Dei, quia juxta est dies Domini, quia præparavit Dominus 681 hostiam: sanctificavit vocatos suos.* LXX: *Time a facie Domini Dei, quia juxta est dies Domini, quia præparavit Dominus victimam suam: sanctificavit vocatos suos.* Pro eo quod LXX transtulerunt, *time*, et nos postuimus, *silete*, (a) in Hebræo interjectio est imperantis silentium, quæ sæpe utuntur et Comici; sed et absolute præcipitur in cunctis silentium, quod dies ventura sit Domini. Diem autem Domini, diem intelligamus captivitatis et ultionis in populum peccatorem, et hostiam subversionis Jerusalem, et sanctificationem eorum quos dedicavit interfectioni, secundum illud quod dicitur in Jeremia: *Sanctifica eos in die interfectionis eorum* (Jerem. xii, 3). Et est sensus: Venit contra impium populum olim prædicta captivitas, jam prope est. Sub Josia enim rege propheta textitur: hoc interfecto, (b) *time* a facie Domini Dei, quia juxta est dies Domini, quia præparavit Dominus victimam suam, sanctificavit vocatos suos. Tota vastitas venit, de qua et in Ezechiel: *Venit, inquit, finis: finis venit* (Ezech. vii, 2), et cætera. Hæc mihi victima placet, has mihi hostias sanctificavi. Potest autem hoc quod ait *sanctificavit vocatos suos*, et de Babylonis accipi, quos in ultionem populi etiam servos suos vocat, vindicantes injuriam suam. *Vocavit, inquit, Nabuchodonosor servum meum* (Jer. xxv, 9). Et in eodem volumine, non solum servum sed columbam eum quoque vocat: *A facie gladii columbæ* (Ibid., 30). Porro secundum tropologiam, quia facies Domini est super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum, et prope est dies iudicii (quia ad comparationem æternitatis omne hujus sæculi tempus breve est) sive exitu singulorum: timeant omnes, et sileant, nefacies Domini (de qua sanctus ait (Ps. iv, 7): *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*) peccatorum femum, stipulam, ligna consumat. Præparavit enim Dominus hostiam suam, totum Leviticis mysterium, quando per ignem et effusionem sanguinis, et veram oblationem salvifici, qui salvandi sunt, et sanctificabuntur vocati. Quidam de nostris, diem Domini et hostiam ejus, et sanctificationem vocatorum, in adventu Salvatoris intelligunt, quando immolatus est. 682 Agnus, et in sanguine ejus sanctificati sunt apostoli, et ceteri qui per eos vocati sunt.

(Vers. 8, 9.) *Erit in die hostiæ Domini, visitabo*

(a) Ita legunt omnes codices sine voce Hebræa *דָּם*, has, quam Hieronymus dicit esse interjectionem imperantis silentium, et quæ sæpe utuntur et Comici. Grammatici hodierni Hebræi volunt esse apocopen verbi *דָּם* *hissa*, quod significat *silium*, revelationis causa; et positum *דָּם*, has, pro *דָּם*, *hasse*. Porro quod ait S. doctor de interjectione imperantis silentium, non est intelligendum quasi *et vel has* sit interjectio apud comicos poetas; sed quod ipsi habeant similes in lingua sua interjectiones quibus

super principes, et super filios regis, et super omnes qui induti sunt veste peregrina. Et visitabo (c) omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa: qui complent domum Domini Dei sui iniquitate et dolo. LXX: *Et erit in die hostiæ Domini, et ulciscor super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt vestimentis alienis: et ulciscor super omnes manifeste, qui sunt in vestibus in die illa, qui complent domum Domini Dei sui impietate et dolo.* In die Judaicæ captivitatis, quando totus populus immolandum est, visitabit Dominus, et super principes qui mane bibebant siceram, et semper filios regis vel omnes de stirpe regia, vel certe proprie filios Josia, quos vel occisos vel captos legitimus, et super omnes qui induti sunt veste peregrina, hoc est, qui pro Dei cultu venerati sunt idola. Et super omnes qui arroganter ingreditur super limen in die illa, hoc est, adversum superbos, qui cum quodam fastu et dignitatis supercilio, gradus templi et sanctuarii limen ascendunt. Porro quis in eo ubi non interpretari sumus, qui arroganter ingreditur (d) *super limen*, potest intelligi secundum Hebraicum, qui *transiit super limen*; et hoc historicè sententiam est, *visitabo super eos*, qui iuxta Regnorum primum librum non calcant limen idolorum, superstitionibus servientes, qui repleverunt domum (Al. templum) Domini Dei sui non solum idolorum cultu, sed iniquitate et scelere et omni mendacio, ut ad errorem religionis iniquitas quoque in subjectos et in proximos mendacium jungerent. Sed quia semel et tropologicè exponere copimus: Visitabit Dominus in adventu et passione Salvatoris, id est, in die hostiæ Filii sui super Pontifices et Sacerdotes populi Judaici, et super domum regiam. Usque ad illud enim tempus perseveraverunt reges (e) Judæ de stirpe David, secundum prophetiam Jacob: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium* (Genes. xlix, 10). Post hostiam enim 683 Domini ablatum est regnum a Judæi: *Et super omnes*, inquit, qui induti sunt vestimentis alienis, qui recesserunt a protectione et indumento Dei, et suo errore cooperati sunt. *Et ulciscor super omnes manifeste qui sunt in vestibus*, hoc est, qui egressi sunt de templo Dei: et cum deberent esse intrinsecus, propter peccata sua egressi sunt foras, et de Ecclesia Dei recesserunt, adimplentes templum ejus impietate et dolo. Hoc intellectum sit in primo Salvatoris adventu. Quia autem de consummatione mundi et die iudicii, quem omnes diem

silentium imperatur. Mar.

(b) In Victorii editione, hoc interfecto, vastitas venit, quatuor ferme, qui interseruntur hic, versibus præterminis.

(c) Ex vulgatis trium linguarum editionibus Scripturæ supplet Victor. *super*.

(d) Victor. *ingreditur limen*: tum Regim. ms., potest legi.

(e) Nomen Judæ Regim. ms. tacet.

[Al. in die] interpretantur Domini, semel exposuimus: scire debemus, quod illo tempore visitet Dominus super principes, et super pastores, qui lac de ovibus comedunt, lanaeque sondentes, non curant de conitione gregis, et super filios regis qui se jactant Christianos, et quod regis Christi sint filii, gloriantur: et super omnes qui induti sunt vestibus alienis. Vestis filiorum regis et principum indumentum, Christus est [Al. Christi et accepimus], quod accipimus in baptismo, juxta illud: *Induite vos Christum Jesum* (Rom. xiii, 14). Et: *Induite vos viscera misericordiae, bonitatis, humilitatis, mansuetudinis, patientiae* (Col. iii, 12), et cetera. In quibus praecipitur, ut induamur novo homine celesti, juxta Creatorem nostrum, et projiciamus indumentum veteris hominis cum operibus ejus (Ephes. iv). Cum ergo debeamus talibus indui vestimentis, pro misericordia induimur crudelitate; pro patientia, impatientia; pro justitia, iniquitate. Et ut semel dicam, pro virtutibus, vitiis; id est, pro Christo, Antichristo. Unde dicitur de istius modi homine: *Et indutus est maledictione sicut vestimento* (Ps. cviii, 18). Vindicabit quoque Dominus manifestis simo in adventu suo, etiam superiores qui cum bonis operibus in Ecclesia esse debebant, eiecerunt se ob conversationem pessimam, et traditi Satanae versantur in vestibulis, immo nec in vestibulis, sed ante vestibula: quod significavit Graece dicitur ἐπι τὰ πόρτα. Et super omnes vindicabit, qui varii iniquitatibus atque peccatis implent Ecclesiam, et impietatibus atque mendacio, et miscet sanguinem sanguini. Quod si voluerimus hoc ipsum accipere super animabus singulorum, principes et domum regis, intelligamus λογισμοίς [Al. addit xxi ἀσβήσεις], id est, cogitationes et sensus, et ipsam animam, quae debet esse hospitium 684 regis: et juxta superiorem expositionem indumenta quoque aliena, et omnia quae sequuntur, referamus ad unumquemque credentium, qui cum debuerant indui esse Christo, et semper versari intrinsecus, variis se peccatorum operuerunt vestimentis, et egressi de Ecclesia, id est, congregatione sanctorum, pro virtutibus impleverunt templum corporis sui iniquitate et dolo.

(Vers. 10.) *Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus*. LXX: *Et erit in illa die, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus*. In die hostiae Domini quando extendit manum suam super Judam et super omnes habitantes Jerusalem, et hostilis eam valaverit exercitus, erit vox clamoris a porta piscium et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus. Portam piscium eam vocabant, quae Diopolim ducit et Joppen, et vicinior mari erat inter cunctas vias Jerusalem, de qua et Esdras refert: *Portam vero piscium edificaverunt filii Asnae, ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas*

(a) Alii editi, et audientes sermonem, docti, totumque ordinem, etc.

et seras et vectes (II Nehem. iii, 3). Quod autem ait, et ululatus a secunda, secundi muri in eodem climale portam significat, de qua et in Regnorum libro scriptum est: *Et erit Helchias Sacerdos, et Athaham, et Achabor [Al. Achobor], et Saphad, et Asaias ad Oldam propheten, uxorem Sellum filii Theuae, filii Haras, custodia vestium, et haec habitabat Jerusalem in secunda* (IV Reg. xxii, 14). Conitionem autem magnam a collibus de monte Sion et excelsiore urbis parte loquitur: quia cum altiora et arx civitatis fuerint occupata, facilior est in prona descensus. Si autem diem illam quam Dominus comminatur, diem iudicii ut supra voluerimus accipere, eo tempore quando Velustus dierum sessurus est, et aperiendi libri, et pendenda conscientia singularum: tunc implebitur vox clamoris a porta compungentium (Dan. vii). Prima enim nobis oculorum erit, quae [Al. quando] exhibebuntur nobis peccata ante oculos nostros, et omnis pompa et imago antiquorum scelerum et vitiorum atque luxuriae profertur in medium. Tunc illud erit verum quod scriptum est: *Eccc homo et opera ejus ante faciem ejus*. Turquetur igitur cum conscientia, et postquam compunctus 685 clamaverit a prima oculorum porta, ululabit etiam a secunda, quam et aures intelligere possumus. Per hos enim vel maxime sensus, quibus vitia illapsa fuerant, eorum poena sentietur, quando cernemus quod fecimus, et (a) sermone docti, totumque audientes ordinem peccatorum, in ululatum compellemur, ut conteretur [Al. compellimur et conteritur], in nobis quidquid fuerat excelsum, et propter caecitatem et surdas aures ignorabatur a nobis. Vel certe cum verba sublimia et eruditio de excelsio veniens, conteret nos atque confringet, et opere complebitur: *Rugiebam a gemitu cordis mei* (Ps. xxxix, 9), ut sit sacrificium Deo spiritus contribulatus (Ps. l); in nobis, qui homines sumus, et non tam grandia peccata fecimus, ut montibus comparentur, colles contriti sunt. In diabolo autem et angelis ejus, excelsa montium conterentur. Multi putant juxta historiam quod ad Babyloniorum tempora retulimus, intelligendum esse de primo Salvatoris adventu, quando propter peccata nimia, et clamorem populi conerepantem: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* (Matt. xxvii, 25), circumdata est ab exercitu Jerusalem, et a duobus ursis, Vaspasiae videlicet et Tito, irridendum puerorum turba consumpta est (IV Reg. ii). Quae quidem intelligentia magis fidei nostrae convenit, sed ita ut sciamus et priori historiae posse congruere, vel certe priorum captivitatem typum esse secundae et perfectae eversionis Jerusalem. Nec non et hoc animadvertendum (quia ADAGIM (אֲדָגִים) manifeste in Hebraeo, non portam compungentium; sed portam piscium sonat] allegorice, portam piscium esse in Jerusalem, per quam inferuntur boni pisces qui a malis fuerint separati, et lugebunt, ceteris introentibus, qui foris roman-

serint. Vel certe in fine mundi et in consummatione A lugebunt a porta piscium prima, qui suum baptismum non servaverunt; lugebunt a secunda, qui non egerunt pro peccatis dignam penitentiam. Et erit magna contritio super colles, qui nec pro peccatis incurvati sunt ut cervicem suam submitterent, et sua scelera deplorarent. Per has enim duas portas baptismi et penitentiae in Jerusalem, id est, in Ecclesiam Dei vel introitus vel reditus est.

(Vers. 11.) 686 *Ululate, habitatores pile: (a) contritio omnis populus Chanaan. LXX: Plangite qui habitatis concisam: quia assimilatus est omnis populus Chanaan. Pila quae Hebraice dicitur MACHITES (מַכִּיתִים), et ab Aquila versa est, εἰς τὸν ὄλκον, non per brevem syllabam prima (Al. primam) legenda est, ne σαζίζα putemus, sed productam, ut de pilla sciamus dici, in qua frumenta tunc duntur, vas concaevum, et medicorum aptum usui, in (b) quo proprie ptisanæ ferri solent. Dicat aliquis intellexisse se quid significat pila, sed scire velle cur in praesenti loco assumpta sit. Qui semel descriptio est captae urbis, et dicitur: *Vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus*: nunc idem descriptionis ordo servatur, et de ululatu dicitur eorum, qui habitant in valle Siloe. Et pulchre Scriptura non dicit, qui habitatis in valle, qui habitatis in gurgustio; sed qui habitatis in pila, quod scilicet quomodo frumenta feriente desuper verta, contunduntur: ita de porta piscium, et de porta secunda, et de collibus proruens in vos decurret exercitus. Populum autem Chanaan appellavit populum Judaeorum juxta illud quod legimus in Daniele: *Semen Chanaan et non Juda* (Dan. C xii, 56); et ad Jerusalem: *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethara* (Ezech. xvi, 3); et in alio loco: *Chanaan, in manu tua, statera iniquitatis* (Osee. xii, 7). Quod si voluerimus juxta utramque translationem, tropologiam texere, recte ad ululatum et planctum concitantur qui in extremis peccatorum facibus habitant, et in seclerum suorum ima demersi dicunt: *In facis sum in limo profundi, et non est, inquit, substantia* (Ps. lxxvii, 2). Unde et additur: qui habitatis concisam, sive Ecclesiam, quae schismatibus, haeresibusque laecrata est, et ad singula vulnera plangit filios interfectos. Quod autem dicit: *Contritio, sive assimilatus est omnis populus Chanaan*, blasphemiam eorum in die iudicii cessare significat, et os quod in altum posuerunt, linguaque ad terram usque penetrantem, aeterno silentio conticescere. Et quia peccatum peccavit Jerusalem, et ideo in commotionem facta est, populus dicitur Chanaan, quod interpretatur, 687 *commotio*. Non enim potest dicere: *Statuit super petram pedes meos* (Psal. xxxix, 3): sed incertus et fluctuans semper in motu*

est. Unde et Noe vir sanctus, postquam evigilavi e somno, ex maledictione nomen imposuit Chanaan, dicens: *Maledictus Chanaan puer, famulus erit fratrum suorum* (Genes. ix, 25). Non solum autem Chanaan assimilatur peccatores, sed pro qualitate et diversitate peccati, alius assimilatur Pharaoni, alius Nemrod giganti. Et contrario, pro bona opera atque virtutes, quia et virtutum itinera sunt diversa, ille spiritum assumit Abraham, hic Moysi, alius Eliae; quamobrem ab Apostolo dicitur: *Emulamini charismata meliora* (I Cor. xii, 31). Qui vero perfectus est, juxta eam tamen perfectionem quam humana conditio potest capere, similitudine Dei signatur.

Disperierunt omnes involuti argento. LXX: *Disperierunt omnes qui erecti sunt argento*. Qui sibi, inquit, in divitiis confidebant, et tantas habebant opes, ut se quasi involutos et sopios suis divitiis astimarent. Vel certe secundum LXX, qui erecti erunt in superbiam et pauperes descepiebant, ira veniente, vastati sunt. Simulque considera quod non dixerit: *peribunt qui erecti sunt argento*; sed jam nunc, antequam (d) eis veniat supplicii dies, in eo ipso quod superbiat, et semper de thesauris suis cogitent et serviant eis, perierint atque corruerint. Quod qui intellexerit, puto eum non satis cupere divitias, in quibus non peribunt, sed perierunt qui erecti sunt. Neque vero estimandum est eos solos periisse, qui argento erecti sunt, sed juxta hanc definitionem peribit et ille qui in generis nobilitate se jactat. (e) Qui gloriatur in dignitatibus, peribit; qui inflatur, peribit; qui in fortitudine corporis gloriatur, peribit, qui in infirmitate languore mollitus comam nutrit, vellit pilos, cutem poliet, et ad speculum comitur, quae proprie passio et insaniam feminarum est. Si quis autem vult erigi et superbiere sancta superbia, erigatur cum apostolis, quando dignus fuerit pro nomine Jesu Christi contumeliam pati, gloriatur cum Apostolo, qui exultabat in 688 tribulationibus, sciens quod tribulatio operetur patientiam, patientia spem, spes autem non confundat (Rom. v).

(Vers. 12.) *Et erit in tempore illo, scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in facibus suis: qui dicunt in cordibus suis, non faciet bene Dominus, et non faciet male*. LXX: *Et erit in die illa, scrutabor Jerusalem cum lucerna, et ulciscar super viros qui continentur custodias suas, et dicunt in cordibus suis non faciet bene Dominus, et non faciet male*. In tempore et in die captivitatis Jerusalem vel a Babylonis vel a Romanis (quia dereliquit legem Domini, et impie egit in Dominum Creatorem suum), scrutabitur Dominus cum lucerna omnia abscondita Jerusalem, et nullum inaultum patietur effugere. Legamus Josephi historias, et ibi reperie-

(a) Omnium Scripturae editionum auctoritate supplet Victorius, quia.

(b) Reg. ms., in qua proprie ptisanæ fieri solent.

(c) Reg. ms., ille typum assumit Abraham, etc.

(d) Martiani incommodo sensu alterum veniat præ-

ponit, quod nos mss. editorumque codd. ope expunximus. Mox Reg. ms., semper de thesauris suis cogitent, eosque servent, perierint, etc.

(e) Pro his habet, Reg. ms. Peribit qui inflatur dignitatibus, peribit qui in fortitudine, etc.

mus scriptum, de cloacis quoque, et speluncis, et antris, et sepulchris, extractos principes et reges et potentes et sacerdotes, qui se in eis metu mortis absconderant. Et visitato, inquit, super eos, qui confidunt in corporibus suis, et in viribus suis, quas (a) διαστροφικός, fœces vocat, sive peccata, in quibus penitus fuere defixi : qui tollentes providentiam, nec boni nec mali Deum auctorem esse dixerunt : hoc est, quod nec bonis bona, nec mala malis redderet: sed quod fortunæ cuncta regerentur arbitrio, et casu ferrentur incerto. In consummatione autem mundi, quia dies Domini ipsa intelligitur, scrutabitur Dominus Jerusalem, id est Ecclesiam suam cum lucerna : et ulciscetur super viros contemptores, qui noluerunt suas servare custodias, id est, mandata Domini contempserunt, et insuper ratione se peccare, dicentes, blasphemaverunt in cordibus suis: quod nihil profdeset benefacere, nec obsessi male agere, quia nec honorum operum præmium, nec malorum poenam restitueret Deus. Recte autem Jerusalem, id est, Ecclesia (quæ prius Jebus vocabatur, quod dicitur *conculcata*), quando conculcabatur a gentibus, et demonum ludibrium erat, dicta est Jebus, et postquam capta in ea pax habitare Domini, et factus est in pace locus ejus, nomen Jerusalem sortita est. Quia igitur in novissimo tempore, quod sæpe 699 jam diximus, multiplicata iniquitate, refrigescet charitas, et solis lumen recedat ab Jerusalem, et tanta erit vastitas, ut difficile salventur etiam electi Dei (Math. xxiv) : tunc in lucerna sermonis sui atque rationis omnia vilia scrutabitur Dominus in Jerusalem, et medium proferet, et de otioso quoque verbo fiet iudicium et vindicta, non in peccatores (poterat enim ei peccatum veniam promereri), sed in contemptores, de quibus dicitur in Abacuc : *Videte contemptores, et aspice (Abac. i, 5) ; et alio loco : Quare (b) non respicis ad contemptores : Ac deinde : Qui autem arrogans est, et contemtor, vir superbus, et cætera. (c) Super his fiet ultitio, qui custodias Domini non servaverunt, et dicunt in cordibus suis : Non faciet Dominus bene, et non faciet male : non quod male Deus faciat, sed quod mala videatur poena esse ei qui palitur. Alioquin et scalpellis medici malus erit, quia resecat vulnera, et putridas amputat carnes. Et pater malus, cadens filium, ut a vitilis corrigat, et magister malus, corripit discipulum ut erudiat: Omnis enim disciplina ad præsens non videtur gaudii esse, sed tristitiae : postea autem fructum pacificum his qui per eam eruditum sunt, reddet (Hebr. xii, 11).*

(Vers. 13, 14.) *Et erit fortitudo eorum in direptionem, et domus eorum in desertum. Et ædificabunt domos, et non inhabitabunt : et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum. Juxta est dies Domini magnus;*

(a) Eriti legunt διαστροφικός, in quem sensum adducit Marianus in notis διαστροφικός, quod irrisionem sonat. Sed retinenda lectio mss. codicum, quas nos secuti sumus, utpote meliorem, et quæ magis respondeat sententiæ Hieronymi dicentis corpora seu vires in quibus superbi confidunt vocatas fuisse δια-

A *jueta est, et velox nimis. LXX : Et erit fortitudo eorum in rapinam, et domus eorum dissipabuntur. Et ædificabunt domos, et non habitabunt in eis, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum, quia juxta est dies Domini magnus : juxta et velox nimis.* Manifestum est quod juxta utramque captivitate omnis eorum sil casus exercitus, et domus diruta, et agri vineæque vastatæ sint : nec ultra eos Dei distulerit patientia. Sed cum dicerent ad prophetas, hoc in tempus erit, et in dies longos, venerit eis dies Domini magnus et velox nimis. Juxta tropologiam autem cum venerit tempus iudicii, sive uniuscujusque mortis et egressionis a sæculo : tunc omnis fortitudo eorum in direptionem erit, ut quod male valebat, et erigebatur adversus Dominum, infirmum, fractumque vertatur ad melius. Velut si quis fortitudinem latronis et piratæ et furis 599 diripiit, infirmosque eos reddat, prodest illis sua infirmitas : debilitata enim membra quibus prius non bene utebantur, a malo opere cessabunt. Quod autem sequitur : *Et domus eorum in desertum*, multi sunt in Ecclesia edificantes Sion in sanguine, et Jerusalem in iniquitate, quibus prodest tales domus destrui. Legamus Leviticum, ubi leprosa domus destrui jubetur (Levit. xv). Et quia lopa permanens est et diffunditur, lapides ejus et ligna et omnis pulvis extra civitatem in locum immundum projici jubetur. Sed et in Jeremie principio tale quid scribitur, *Ecce dedi sermones meos in os tuum : ecce constitui te hodie (Al. tacite hodie) super gentes, et regna : eradicare, et suffodere, et disperdere, et ædificare, et plantare (Jer. i, 9, 10).* Destruitur ædificatio pessima, et postea ædificatio bona construitur : eradicatur iniqua plantatio, ut plantatio juxta ponatur. Unde et in Salomone legimus : *Melius est habitare sub divo, quam in calce litis cum iniquitate, et in domo nova (Prov. xxi, 9).* Quasi bonus ergo Deus domos eorum, qui erant defixi in facibus suis, et dixerant in corde suo : *Non faciet bene Dominus, et non faciet male*, destruit, nec eos in leprosis et immundis domibus habitare permittit : nec facit ut bibant vinum de vineis, quam plantaverant. Si enim plantassent vineam Sorec, et vineam electam totam veram, bibissent vinum suum, et inebriati essent cum patriarcha Noe et Joseph in meridio (Gen. ix et xliii) ; sed quia dixerunt : *Non faciet bene Dominus, et non faciet male (Deut xxxii, 32, 33)*, et de vinea Sodomorum erit vinum eorum, et propago erum de Gomorra, *Vna erum vna fellis, et botrus amaritudinis eis : furor draconum, vinum eorum : et furor aspidum insanabilis (Jer. ix, 23)*, propterea plantaverunt vineas, et non bibent vinum earum. Et mystice dicitur de Sodoma et Gomorra, quod omnis plantatio eorum perierit. Si enim permansissent in eo quod coeperant, ut essent quasi πα-

στροφικός, id est sermone mordaci fœces, MART. — Sic et nostri et Martianeii ferunt mss. Victorium maluit διαστροφικός.

(b) Negandi particula penes Martianeum deest. (c) Regim. cod., De superbis fiet ultio.

radibus Dei, et non finissent in malo, ut essent quasi terra Egypti, plantatio eorum utique permansisset. Tale quid et illud super Egyptiis sonat in Psalmis : *Occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina (Ps. lxxvii, 47).* Quasi clementissimus quippe Deus, omnem Egyptiam plantationem et arbusculas, quæ in in Egypto radicatae sanguineos habent 691 fructus, interfecit et subvertit, ne bibant qui male plantaverunt, et comedant ex eis fructum. Prope est dies Domini magnus et velox nimis, cui resistere nemo potest : prope autem est vel propter æternitatem, quia nihil ei longum est, vel propter penæ magnitudinem, quia patienti nunquam (a) longe videtur supplicium quod inferendum est. Sive prope, ut supra diximus, cum exierimus a sæculo, et uniuscujusque mors consummationem mundi fecerit ; et non solum prope, sed etiam velox nimis, ut velocitas adventus ejus in eo quod additur, *nimis*, ostendatur.

(Vers. 15, 16.) *Vox diei Domini amara : tribulabitur ibi fortis : dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustie, dies calamitatis et miserie, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsum. LXX : Vox diei Domini amara et dura postea est, fortis, dies iræ, dies illa, dies tribulationis et necessitatis, dies miserie et perditionis, dies tenebrarum et turbinis, dies nebulæ et caliginis, dies tubæ et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsum. Juxta superiora, vel de Babylonia captivitate accipere, vel de extrema quam passi sunt a Romanis, super qua et Dominus flevit Jerusalem, dicens : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt (Math. xxiii, 37), et cætera. Vere enim expellita vindicta est a sanguine Abel justiusque ad sanguinem Zacharie, quem occiderunt inter templum et altare (II Par. xxiv) : et ad extremum de Dei Filio, dicentes : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros*, experti sunt diem amarum : quia ad amaritudinem Dominum provocaverant : diem a Domino constitutum, in qua non imbecillis quilibet, sed fortissimi viri deprimuntur, et veniet super eos ira in finem. Sæpe quippe et ante iram Domini sustinuerunt ; sed ira illa non fuerat consummationis et finis (Math. xxvii, 25). Quid necesse est nunc describere quantas in utraque captivitate sustinuerint calamitates, et quomodo qui lucem Domini respuerunt, in tenebris et in caligine versati sint, et qui noluerunt solemnium dierum audire tubas, audierunt clamorem (Al. clangorem) bellantium ? De civitatibus autem munitis et excelsis angulis Judææ, qui (Al. quod) ad 692 solum usque sunt diruti, puto oculorum magis esse quam aurium iudicium : nobis presertim qui nunc in ista sumus provincia licet videre, licet probare quæ scripta sunt. Vix ruinarum parva vestigia in magnis quondam urbibus cernimus. Silo, ubi tabernaculum et arca Te-**

(a) Vitiose erat penes Martianeum, longum. Mss. nostri post Victorium castigant.

stamenti Domini fuit, vix altaris fundamenta monstrantur. Gabaa illa civitas Saulis usque ad fundamenta diruta est (Josue xviii). Rama et Bethoron et reliquæ urbes nobiles a Salomone constructæ, parvi viculi demonstrantur. Legamus Josephum et prophetam Sophoniam, illius cernimus (Al. cernimus) historiam : et hoc non tantum de captivitate dicendum est, sed usque ad præsentem diem, per diem coloni post interfectionem servorum, et ad extremum Filii Dei, excepto planetæ, prohibentur ingredi Jerusalem, et ut ruinam suæ eis flere liceat civitatis, pretio redimunt, at qui quondam emerant sanguinem Christi, emant lacrymas suas : et ne fletus quidem eis gratuitus sit. Videas in die quæ captæ est a Romanis et diruta Jerusalem, venire populum lugubrem, confuere decrepitæ mulierculas, et senes pannis annisque obsitos, in corporibus et in habitu suo iram Domini demonstrantes. Congregatur turba miserorum, et patibulo Domini coruscante, ac radianie ἀνάρθροις ejus, de Oliveti monte quoque crucis fulgente vexillo, plangere ruinas templi sui populum miserum, et tamen non esse miserabilem : adhuc fletus in genis et livida brachia, et sparsi crines, et miles mercedem postulat, ut illis flere plus liceat ; et dubitat aliquis, cum hæc videt, de die tribulationis et angustie de die calamitatis et miserie, de die tenebrarum et caliginis, de die nebulæ et turbinis, de die tubæ et clangoris ? Habent enim et in luctu tubas, et, juxta prophetiam, vox solennitatis versa est in planetum. Ululant super cineres Sanctuarii, et super altare destructum, et super civitates quondam munitas, et super excelsos angulos templi, de quibus quondam Jacobum fratrem Domini præcipitaverunt. Hæc de captivitate dicta sint Judæorum. Cæterum si diem Domini, ut supra, referamus ad consummationem mundi, sive ad uniuscujusque exitum vilæ, manifesta 693 erit interpretatio, quod vox diei Domini amara sit, et necessitate plena et ira, et tribuletur ibi fortis : cum etiam qui sancti sunt, salventur quidem, sed tamen sic quasi per ignem. Dies illa dies tribulationis, et angustie et calamitatis, et miserie, in qua dicent : *Vas nobis, qui miseri facti sumus. Dies tenebrarum Omnis enim qui male operatur, odit lumen, et non venit ad lucem (Joan. iii, 20) ; et necesse est ut qui lumen oderit, cum tenebris consequatur. Dies erit nebulæ et turbinis ; veniet enim super eum tempestas Domini, et clangor tubæ quem Apostolus significat, dicens : *In novissima tuba (I Cor. xv, 52).* Erit enim dies tubæ et clangoris super civitates munitas, quas sibi in multitudinem peccatorum eum Cain ædificaverant. Et super angulos excelsos, opera perversa et a recta via Domini declinantia (Al. a recta via deviantia). Unde et a Salvatore arguuntur ὀνομαστὰς Pharisæi, quod adoret (Al. orient) in angulis platearum (Math. vi). Via enim recta et tendens ad paradisum arcta, et angusta est quæ ducit ad vitam. Via autem*

fracta habens angulos et tortuosa, lata, et spatiosa. A
fracta, que ducit ad mortem (Matth. vi). Simulque
inter verba severitatis Domini cerne clementiam,
quod propterea amara sit dies, et dies ira, et dies
tribulationis, et dies tubæ et clangoris, ut civitates
male munitæ et perversi anguli destruantur.

(Vers. 17, 18.) *Et tribulabo homines, et ambulabunt
ut cæci, quia Domino peccaverunt: et effundetur san-
guis eorum sicut humus, et corpora eorum sicut ster-
cora: sed et argentum eorum et aurum [Vulg. addit
eorum] non poterit liberare eos in die iræ Domini, et
in igne zeli ejus devorabitur omnis terra: quia consum-
mationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus
terram. LXX: Et tribulabo homines, et ambulabunt
ut cæci, quia Domino peccaverunt, et effundet sanguinem
eorum sicut pulverem, et carnes eorum sicut sterco-
rum [Al. bubulum], et argentum eorum et aurum
eorum non poterit eruere eos in die iræ Domini, et
in igne zeli ejus consumetur omnis terra: consumma-
tionem enim et festinationem faciet super omnes habi-
tantes terram.* Non est difficile juxta priorem sensum
hæc fuisse perpassam dicere Jerusalem, quæ propter
crucem Domini sustinuit: recessit enim ab ea visita-
tio Domini, et tribulatio sunt omnes **694** homines
in tota Judæa, et propter magnitudinem pressuræ
ambulaverunt ut cæci, quid agerent ignorantes. Et
hæc passi sunt, quia Domino, id est, Dei Filio pec-
caverunt. Nam quia fuderunt sanguinem prophetarum
et sanguinem Christi, fusus est sanguis eorum
sicut humus in tota regione, et corpora eorum re-
manserunt insepulta, et sicut stercores super faciem
terræ. Divites quoque eorum qui argentum et aurum
iniquitate nimia congregaverunt, opibus suis de die
iræ Domini non poterunt liberari: ignis enim zeli
Domini succensus adversus eos, devoravit omnem
provinciam. Nec grande fuit tempus in medio: nam
post quadraginta et duos annos Dominicæ crucis,
circumdatus est ab exercitu Jerusalem, et consum-
matio illius facta est cum festinatione, et non solum
illius, sed cunctis terræ Judææ habitatoribus. In
consummatione autem vel mundi vel uniuscujusque
tribulantur omnes homines, qui homines perman-
serunt, et mortui sunt quasi homines. Et ambula-
bunt ut cæci, quia lumen perdidere virtutum, et
locum penitentiam non habebunt: et hæc patientur
quia Domino peccaverunt. Si enim Dominus [Al.
Domini] iustitia est, veritas, sanctitas, ceteraque
virtutes, quisquis iniuste fecit, et mentitus est, et
scorta vitiaque sectatus est, Domino peccavit. Sed
quod sequitur: *Et effundetur sanguis eorum sicut
humus, et corpora eorum sicut stercores boum*, videtur
absurdum, ut in resurrectione mortuorum, et in
consummatione mundi atque iudicio, dicamus ef-

fundi sanguinem et corpora jacere quasi stercores.
Igitur illud quod ad Noë dicitur: *Et sanguinem ani-
marum vestrarum requiram de manu omnium bestia-
rum, et de manu hominis, et de manu fratris requi-
ram animam hominis, qui effuderit sanguinem hominis:
pro sanguine ejus effundetur sanguis illius* (Genes.
ix, 5, 6), et in resurrectione credere ridiculum est,
et in vita hæc stare non potest. (a) Quanti enim effu-
derunt sanguinem, et sanguis eorum effusus non
est? et alii occiderunt hominem veneno, vel sus-
pendio, et tamen cum homo mortuus sit, non
est sanguis effusus? Quomodo ergo Dominus est
effusus sanguinem eorum in talionem, cum ille
695 qui occidit, sanguinem non effuderit? (b) San-
guis igitur hominis τὸ ζωτικὸν αἷμα, id est, vitale,
quo vegetatur et sustentatur, et vivit debet intelli-
gi: quod qui effuderit, sive per scandalum, sive
perversitate doctrinæ, in die iudicii effundetur ab
eo, (c) id est, quod sibi videbatur habere vitale, co-
getur amittere. Juxta hujusmodi sanguinem, et
caro intelligitur, de qua et Isaias ait: *Omnis caro,
fenum* (Isai. xl, 6). Et in Genesi Dominus: *Non
permanebit spiritus meus in hominibus istis quia caro
sunt* (Gen. vi, 3). Et Apostolus, de utroque: *Caro et
sanguis regum Dei possidere non poterunt: neque
corruptio incorruptivem Dei* [Al. tacet. Dei] *heredi-
tabit* (1 Cor. xv, 50). In die ergo consummationis,
vel generalis, vel specialis, omnis sanguis qui ef-
fusus est clamabit ad Dominum, et apparebit in
medio, et opera sanguinis atque terrena sicut pulvis
jacebant et stercores, et argentum et aurum divites
de die iræ non poterunt liberare, audiente eo, qui
moritur: *Stulte, hæc nocte toletur anima tua a te;
que autem parasti, cujus erunt* (Luc. xii, 20)? Non
quod negem aurum et argentum divites liberare
de morte: *Redemptio enim viri animæ, propriæ divi-
tiæ* (Prov. xiii, 8): sed quod eo tempore liberare
non possint, quando divitias necessitate dimittunt.
Omnia enim terra et universa quæ terrena sunt,
zelo Domini devorabuntur. Et quod ait, *zelo* (amaret
humanam animam, numquam zelaretur eam: et in
similitudinem mariti, peccatum ulcisceretur uxoris,
qui, si non amaret, nec de adulterio ejus irasceretur.
Et hoc faciet Dominus eum festinatione cunctis habi-
tantibus terram, his qui se penitus terræ dederunt,
et non fuerunt advenæ et peregrini, sicut iustus
qui loquitur: *Advena sum ego in terra, et peregrinus
sicut omnes patres mei* (Ps. xxxviii, 12). Et rursus
alibi nolens diutius in tabernaculo carnis habitare,
lacrymabili voce testatur, dicens: *Hæc mihi, quia pe-
grinatio mea prolongata est* (Ps. cxix, 5). Etenim
qui sumus in tabernaculo corporis hujus, ingemis-

guine dicitur in Scriptura: *Anima enim omnis carnis
in sanguine est* (Levit. xvii, 14). MART.

(a) In Regim. ms. *effundetur ab eo etiam id quod sibi
videbatur, etc.*

(d) Supplet Victorius Domini, et pro *amaret, amat*,
et pra *irasceretur, irascitur* legit.

cimus conquereutes: *Miser ego homo, quis me libe-
rabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24)?

(Cap. II. — Vers. 1, 2): **696** *Convenite, congre-
gamini, gens non amabilis: priusquam pariat jussio
quasi pulverem transeuntem diem: antequam veniat
super vos ira furoris Domini, antequam veniat super
vos ira indignationis* [Vulg. dicit furoris] Domini. LXX:
*Congregamini et colligamini, gens (a) inerudita: ante-
quam sibi sicut flos pertransiens diem: antequam ve-
niat ira Domini super vos: antequam super vos irruat
dies iræ furoris Domini.* Post descriptionem malorum
que in die ventura sunt Domini (secundum duplicem
captivitatis expositionem, quam supra diximus) popu-
lus ad penitentiam provocatur, et dicitur ei:
Convenite, et congregamini, sive, ut in LXX scriptum
est, (b) *colligamini*, id est, esote vobis (juxta Aposto-
lum) charitatis vineulo copulati: *gens non amabilis*,
quæ amore Dei indigna es: sive *gens inerudita*, de
qua dicitur in Deuteronomio: *Populus stultus, et non
sapiens* (Deut. xxxii, 6). Et in Jeremia: *Sine causa
perussi filios vestros, disciplinam non receperitis* (Jer.
ii, 30), antequam fiat quod prophetalum est, ante-
quam præceptum sequatur effectus (quod ita facile
veniet quasi pulvis pertransiens), antequam super
vos furor Domini compleatur. Simulque cerne Dei
clementiam: suffecerat prudentibus malorum veni-
entium impetum descripsisse; verum quia non
vult inferre supplicia, sed tantum terrere passuros,
ipse ad penitentiam provocat, ne faciat quod mi-
natus est. Generaliter autem tota multitudo creden-
tium, et eorum qui Dei populus nuncupatur, in
Ecclesiam congregatur, et dicitur ei: *Convenite in*
Ecclesiam, sociamini vobis [Al. nobis] charitate et
pace, o gens inerudita, que non vis Dei recipere
disciplinam, ne habere scientiam mandatorum ejus;
sed divitiis et corporis sanitate et pulchritudine
hujus sæculi, carnis quoque voluptatibus dele-
claris, quæ transit quasi flos qui in una mar-
cescit die. Propterea autem dico vobis, convenite,
sociamini, ne cum iudicii tempus venerit, et omnis
flos vestrae transierit: tunc velitis agere peniten-
tiam, quando locus non erit penitentiam, sed pena-
rum. Querat aliquis, quomodo hoc ipsum super
unoquoque migrante de sæculo possit intelligi. Di-
citur **697** ergo ad singulos: O tu, qui sæculi negoti-
is occupatus, per diversa discurras, revertere in
sanctorum Ecclesiam, et junge te eorum vitæ et
ceteri quos vides placere Deo, et dissolue membra
animæ tuæ nec sibi coherentia in unam sapientiam
coge compagne, et illius hære complexi, et audi
mystice: *Confortamini, manus dissolutæ: genua debi-
lia, solidamini* (Isai. xl, 7): nec gloriaris in bonis
carnis, et ejus flore qui præterit: *Omnis enim caro
fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Aruit fenum,*

A *et flos decidit: verbum autem Domini manet in æter-
num.* Possumus hoc capitulo uti pro tempore: si
quando viderimus aliquem honoribus sæculi [Al.
addit. deditum]et congregandis divitiis occupatum,
ad Ecclesiam vel raro, vel numquam venire, et di-
cere ad eum, congregare et conjungere populo Dei,
qui Domini præcepta non audis, antequam gloria
tua pertranseat, antequam dies tibi furoris Domini
adveniat.

(Vers. 3, 4.) *Querite Dominum, omnes mansueti
terræ, qui iudicium ejus estis operati: querite justum,
querite mansuetum, si quomodo abscondamini in die
furoris Domini. Quia Gaza destructa erit, et Ascalon in
desertum. Azotum in meridie ejicient, et Accaron era-
dicabitur. LXX: Querite Dominum, omnes humiles
terræ: iudicium operamini, et justitiam querite, et
respondete ea, ut protegamini in die iræ Domini, quia
Gaza direpta erit, et Ascalon in desertum: et Azotus
in meridie proficietur, et Accaron eradicabitur. Humilis
terræ appellatur, qui non humilitate, sed virtute
sonat, sed peccatis humiliatus est, nec potest cum
Christo dicere: *Discite a me, quia mitis sum, et humi-
lis corde* (Matth. xi, 29). Omnis enim qui se humiliat,
exaltabitur. Et in alio loco sermo ad sanctum diri-
gitur: quanto major fueris, tanto magis humilia te
ipsum, et coram Deo invenies gratiam (Ecclesi. iii).
Qui autem peccatis humiliatus est, et aggravatus est
conscientia delictorum, ac loquitur: *Sicut onus gra-
ve, gravatus sum super me* (Psal. xxxvii, 5), iste debet
audire: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati
estis, et ego reficiam vos* (Mat. xi, 28). Hoc dicitur sit
in principio secundum LXX interpretes. Cæterum
juxta Hebræicum alter sensus est. Dicitur enim ad
sanctos: O vos, qui mea præcepta custodistis, qui
698 in terra positi, et scientes, quoniam omnis
qui se humiliat exaltabitur, imitatis estis mansuetu-
dinem meam, et iudicium estis operati, querite Do-
minum in mansuetudine vestra. Et si vultis scire quis
iste sit Dominus, querite justum, querite mansue-
tum: *Pater enim omne iudicium dedit Filio* (Joan. v,
22), qui (c) iuste iudicaturus est. Et quia [Al. qui]
mansueti estis, propterea querite mansuetum, ut
quidquid in vestra mansuetudine minus est, ab eo
qui fons est mansuetudinis, impleatur. Hoc autem
dico vobis: Si quomodo abscondamini in die furoris
Domini, hoc est, si forte possitis ex eo, quod qua-
sistis Dominum, et justitiam ejus (d) estis operati, iram
dici vitare venientis et effugere captivatem, quæ
vel a Nabuchodonosor, vel a Romanis inferenda est
populo Judæorum, si autem de his dubitat [Al. du-
bitant], qui ejus iudicia fecerint, dicens [Al. dicen-
tes]. Si quomodo abscondamini in die furoris Domini,
quid fiet de peccatoribus? Tanta enim vastitas Judææ
terræ veniet, et tam sublimis victor hæc Babylonius*

(a) Ms. Regimæ, *gens non inerudita*, dissentiente
Græco, et mox, *pertransiens diem*.

(b) Pro *colligamini*, idem ms. habet *sociamini*, quam
ipse videtur Hieronymus lectionem probare in Com-
mentario.

(c) Vocem *juste*, quam ex nostris mss. ac pridem
Victorius e suis, utpote necessariam, reposuerat,
Martian. prætermisit.

(d) Verba, *estis operati*. Regim. ms. non habet: tum
Dei, cum Victorio, pro *dici legit*.

ascendit exercitus, ut etiam potentissimas urbes Philistinorum, quae semper vobis aequo certamine restiterunt, eadem captivitas apprehendat. Gaza enim destructa erit, et Ascalon in solitudinem redigetur, et Azotum, non furto, sed bello, id est, manifestata luce atque victoria in captivitate trahentur: et Accaron, quae interpretatur *eradicatio*, hoc sustinebit, quod in suo vocabulo sonat, id est, *eradicabitur*. Hoc juxta litteram et Hebraicam veritatem. Juxta Septuaginta aulem praecipitur humilibus terra de quibus supra dietum est, ut operentur iudicium et quaerant justitiam, quam non puto aliam esse praeter Christum. Et quia omnis qui quaerit, inveniet (Mat. vii, 8), id quod invenierit, aliis respondeat, hoc est, alios doceat: *Sapientia enim abscondita, et thesaurus non comparans, quae utilitas in ambobus* (Ecc. xx, 32)? Et hoc, inquit, praecipio vobis, ut in die irae Domini protegamini, vel in consummatione mundi, vel in exitu uniuscujusque de saeculo, Gaza enim et Ascalon, et Azotus, et Accaron diversa supplicia sustinebunt: *Gaza* enim interpretatur *fortitudo ejus*. Omnes ergo qui sibi applaudunt in fortitudine corporis et potentia seculari, et dicunt cum diabolo, *fortitudine faciam*, interpretatur in die irae Domini, et ad nihilum redigentur. Ascalon quoque, quae dicitur *ponderata*, vel *ignis homicida*, cum venerit dies irae Domini, sceleris sui mensuram sentiet, et eodem quo operata est, pondere deprimetur. Et quia arsit ad effundendum sanguinem, et multas scandalizavit animas, et impletum est in ea: *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus* (Psal. v, 7), non diripietur ad Gaza, sed in solitudinem redacta, gehenne ignibus usque ad pulverem cremabitur. Nec non et Azotus, quae Hebraice dicitur *esod* (אסוד), et in lingua nostra sonat (*a*) *ignis generationis*, clara luce vastabitur: arsit enim libidine, et generatio incendio debacchata est. Et quia omnes adulterantes quasi ciliarius cordaeorum (Osee vii), et sagittis ardentibus vulnerati sunt, non in tenebris, non in occulto iudicio; sed in meridie, hoc est, quando sancti plenam recipient claritatem, projicientur in tenebras, et sanctorum consortium non habebunt. Sed Accaron, quae interpretatur *sterilitas*, vel *eradicatio*: quia nullos fructus habuit et perversitate doctrinae suae eradicavit plurimos, ipsa quoque eradicabitur. Haec autem omnes varietates intellige in aninarum vitis atque peccatis, et quia uniuscujusque opus quale sit, in die iudicii ignis probabit (I Cor. iii).

(Vers. 5-7.) *Vae qui habitatis funiculum maris,*

(a) Hanc interpretationem ipsemet Hieronymus damnat in Comment. in Amos 1: *Azotus, id est Asdon, ignem uberis sive patris. Licet quidam Dor pro Dod, male legentes, ignem generationis putent.* Et certe generatio apud Hebraeos Dor appellatur, non Dod, et proclivis lapsus D in R, cum, ut ipse annotat, apice tantum haec littera distinguerentur. Vid. Lib. Nomin. de Jesu in *Asod*, et *Asoth*. Notatum eccentricario Victorio est, quod si *ignem generationis* haec vox significat, corrigendi sint Hebraici codices, et pro γ supponenda sit η littera: Hoc Zachariae ix,

gens perditorum: ve rbum Domini super vos, Chanaan, terra Philistinorum: et disperdam te ita ut non sit habitator [Vulg. inhabitator]. Et erit *funiculus maris* requies pastorum, et *caula pecorum: et erit funiculus ejus qui remanserit de domo Juda: ibi pascentur, in domibus Ascalonis ad vesperum requiescent; quia visitabit eos Dominus Deus eorum, et avertet captivitatem eorum. LXX: Vae qui habitatis funiculum maris, (b) advenae Cretensium: verbum Domini super vos, Chanaan, terra Allophylorum, et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pasca gregum, et ovile pecorum, et erit funiculus 700 maris his, qui reliqui sunt de domo Juda: super ipsos pascentur in domibus Ascalonis: post meridiem divertent — a facie filiorum Juda: quia visitabite eos Dominus Deus eorum, et avertet captivitatem eorum.* Quantum ad historiam, non est difficile interpretari, quia in superioribus dixerat: *Gaza destructa* [Al. deserta] erit, et *Ascalon in desertum*: *Azotum in meridie ejicient* [Al. dejicient], et *Accaron eradicabitur*. Quatuor magnis Palaestinae urbibus nominatis, nunc ad ipsam generaliter provinciam patet sermonem Domini fieri, et praedici ei: *Vae qui habitatis funiculum maris*, Babylonio veniente; quia et ipsi qui juxta mare habitant, perient atque tollentur. Quod autem terra Palaestinarum terra sit Chanaan, nulli dubium est. Et disperdam te, inquit, ita ut nullus sit habitator: et in tantam venies vastitatem, quae letabar in eversione Judaeae, ut omnes tuae urbes manitissimae in ovilia sint pastorum. Et postquam Dominus visitaverit Jesum suum, et fecerit eos regredi sub Zorobabel et populo, et aedificaverint templum, et extruxerint Jerusalem, tu ita inculta eris, et sicut verpibus articeae operieris, ut pastores de reliquiis Judaeorum in Ascalone post meridiem requiescant, et in urbe quondam nobili greges suos faciant accubare, et hoc fiet, quia Dominus visitabit plebem suam, et avertet captivitatem ejus, quod factum nec ne sit, Deus viderit. Neque enim nunc nobis propositum est historiae texere veritatem; sed ea intimare nostris, quae accipimus ab Hebraeis. Juxta spirituale autem sensum et translationem LXX difficiliter intelligentia est, maxime quia et in interpretatione discordant. Ubi enim nos translulimus, *gens perditorum*, illi dixerunt *advenae Cretensium*: et quod Hebraice scriptum est גוי כרתים (גוי, hoc est, *advenae*: et pro כרתים , quod dicitur, *perditorum*, nomen *Creta* insulae putaverunt. Denique et Aquila, et quinta editio interpretati sunt,

701 (c) ἔθνος ἀβύρων . Et Theodotio ἔθνος ἀβύρων : dum eandem vocem exponit, *ignis generis, aut ignis patris*, vel *ignis mamillae*, ostendit se utramque lectionem habuisse, ut tam per γ quam per η litteram vox scriberetur. Quippe cum generatio גוי *patris*, גוי , *mamilla* appellatur.

(b) Regia. ms. *acculae Cretarum*, hic atque infra: in Greco est, πρωτικαί Κορητών . Paulo quoque post, *pasca pastorum*, pro *pasca gregum* legit, ad Graec. βοτῆ ποιωντων .

(c) Edili triplex nomen ἔθνος positum in mss. exemplaribus mutarunt cum ἔθνος nomine: quod etsi

Symmachus quoque ἔθνος ἀβύρων , quae omnia cum interpretatione nostra faciunt. Rursum, ubi nos diximus, *Et erit funiculus maris requies pastorum*, et omnes interpretes huic translationi congruerunt, scribitur in LXX: *Et erit Creta pasca gregis, et ovile pecorum*. Igitur spiritualibus spiritualia comparantes, et Vulgatae editionis scriptam semel tenentes sentiam, quarimus an alibi in Scripturis sanctis nomen *Creta* legerimus. Et, ni fallor, illud in promptu est: *Cretenses semper mendaces: mala bestiae, ventres pigri: testimonium hoc verum est* (Tit. i, 12, 13). Qui fluctuant et circumferuntur omni vento doctrinae in deceptione hominum, in versuta erroris: isti cum deuberint in terra confessionis, hoc est, in terra habitare Judaeae, voluerunt magis advenae esse Cretensium qui diversis maris fluctibus hinc inde tunduntur, (a) et sonant are Corybantio, et sunt, juxta Apostolum, *quasi cymbalum tintiens* (I Cor. xii, 1). Et quia advenae sunt Cretensium, ideo sermo Dei, hoc est, comminatio fit ad illos: et dicitur terra Chanaan semper in fluctu, semper in motu, et terre Allophylorum: alieni enim a Deo, in funiculo maris in Creta regione versantur. Fit itaque ad eos sermo Dei, vel in consummatione et fine mundi, vel quotidie per ecclesiasticos viros, et qui possunt cum apostolo dicere: *An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus* (II Cor. xiii, 3)? ut ejicientur de Creta, et perdantur de pristinis habitationibus suis, et illa regio quae prius gregem perditum continebat, incipiat esse ovile pecorum Christi: et Judas, id est, vera confessio, habitet in funiculis maris. Cumque jam experit esse mundus ad vesperam, et de multis vocatis pauci electi, et qui nunc reliqui vocantur de domo Juda, paverint eos qui primum in mari, et in Creta, et in mendacio pascebantur: declinabunt in domibus Ascalonis, id est ubi prius ignis diaboli et interfectorum manabat error: *Ascalon* enim interpretatur *ignis homicida*. Et hoc fiet quia visitabit Dominus populum suum, et hi qui ante facile capiebantur sophismatibus hereticorum, quasi de captivitate venientes, vident adversarios suos, et habitabunt **702** in tabernaculis eorum. Quod autem legitur in LXX, *A facie filiorum Juda*, obelo praenotavimus, nec in Hebraeo enim, nec apud ullum fertur interpretum, et contextum capituli sensumque conturbat non quod difficile fuerit quomodoocumque et hoc posito sententiam texere; sed semel decrevimus veritatem interpretationis, et lectoris magis erudit, quam vulgi iudicium sequi.

(Vers. 8 seq.) *Aulivi opprobrium Moab, et blasphemias filiorum Ammon, quae exprobraverunt populo meo, et magnificati sunt super terminos eorum.*

idem significet, non erat tamen verbum ab Hieronymo positum nulla ratione abjiciendum. Significat pro ἔθνος ἀβύρων , *nationem pestiferam et gentem perniciosam*. MARC. — Pro ἀβύρων , praefect Regni, ἀβύρων , ex quo verbo boni aliquid excutere integrum lectori sit. Pro ἔθνος constanter alias erat ἔθνος .

(a) Erant Corybantes sacerdotes Rhaee sive Cybe-

A plera vivo ego, dicit Dominus Deus [Vulg. tacet Deus] *exercituum, Deus Israel: quia Moab ut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha: sicitas spinarum et accerit salis, et desertum usque in aeternum, reliquiae populi mei diripient eos: residui gentis meae possidebunt illos. Hoc eis eveniet pro superbia sua, quia blasphemaverunt, et magnificati sunt super populum Domini exercituum. Horribilis Dominus super eos: et attenuabit omnes deos terrae, et adorabunt eum viri* [Al. vir] *de loco suo, omnes insulae gentium. LXX: Aulivi opprobrium Moab, et contumelias filiorum Ammon: in quibus exprobraverunt populo meo, et magnificati sunt super terminos meos. Propterea vivo ego, dicit Dominus* [Al. Dominus Deus], *virtutum, Deus Israel: quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha, et Damascus derelicta quasi aceruus arex, et dissipata usque in sempiternum, et qui reliqui fuerint de populo meo diripient eos, et residui gentis meae possidebunt eos: hoc erit eis pro contumelia sua, quae exprobraverunt et magnificati sunt super Dominum omnipotentem: manifestus erit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terrae, et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulae gentium. Quod excepto Daniele propheta, qui quatuor regnorum saepius erant visiones, et eorum differentias sub aliis atque aliis imaginibus exposuit (Dan. viii), Isaias, Jeremias, Ezechiel faciunt, ut post visionem Juda adversum ceteras nationes, quae in circuitu ejus sunt, vertant valentinum, et juxta ἰσοπέτα sigillatam, quae eis venturae sunt, nuntient, atque in descriptione earum diutius immorentur: hoc nunc propheta Sophonias, quamquam breviter, eodem tamen ordine facit. Post Philisthim enim contra quos supra comminatio praecurrit, **703** *Gaza*, inquit, destructa erit, et Ascalon in desertum, Azotum in meridie ejicient, et Accaron eradicabitur. Nunc adversus Moab, et filios Ammon, sive ut in LXX additum est, contra Damascus, quae in Isaias (Cap. xvii) dicitur *Aram*, textitur propheta, eo quod praebentes auxilia Nabuchodonosor, vastaverint Judam, concuclaverint sanctuarium ejus, templum quoque subverterint, et subjugato populo Israel, dominum blasphemaverint. Nabuchodonosor quippe atque Chaldaei, Judaeorum urbibus subrutis, ceteras gentes oppresserunt, et ita factum est, ut qui insultaverant populo Dei, ipsi quoque eadem malorum angustia premerentur, et haberent conservum Judam, quem putaverunt se habere subiectum. Igitur antequam veniat captivitas sub Josia adhuc rege, necdum Jerosolymis temploque subversis, dirigatur adversum insultantes propheta, ut mala quondam populi Dei, ceterarum gentium levarentur malo [Al. malis].*

les, qui sacro correpti furore cymbala pulsabant. Hi primum Idam Phrygiae montem tenuisse dicuntur; postea autem in Cretam navigasse, quod nunc confirmare videtur Hieronymus, qui etiam legbat *are Corybantia*, non *Corybantia* ut retinent veteres editiones. Vide *ara Corybantia* apud Virgilium in *Aeneid*. MARC.